

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.н. Юра Константинова,

Институт за балканистика с Център по тракология, Българска академия на науките
за дисертацията на Борислав Йорданов Дичев,
докторант на свободна форма на обучение в Исторически факултет на СУ „Св. Климент
Охридски“
във връзка с процедурата за придобиване на образователната и научна степен „доктор“
в професионално направление 2.2. „История и археология“, докторска програма
„История на България – Нова българска история 1878–1944“

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на Заповед № РД-38-263 от 27.05.2025 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридско“ и Протокол № 1 от първото заседание на Научното жури, проведено на 26 юни 2025 г.

Борислав Йорданов Дичев завършва СУ „Св. Климент Охридски“ с първа специалност „българска филология“ и втора специалност „история“. Дълги години работи като специалист по телемеханика и телекомуникации в подразделения на Министерството на транспорта като паралелно развива научните си интереси в областта на новата и най-нова българска история. Автор е на две монографии, глава от книга, 10 статии в научни списания и множество текстове в популярни издания. Докторантът има активна съставителска дейност и медийно присъствие, а също и съществен брой участия в научни форуми.

Дисертационният труд на Борислав Дичев „Българите в Егейска и Западна Македония през Втората световна война“ е подготвен под научното ръководство на проф. д.н. Веселин Янчев. Части от темата са изследвани в българската историография, но е налице възможност в нея да бъдат направени нови и важни за българската история приноси. Въз основа на непубликувани до момента архивни данни докторантът доразвива историографската линия с най-ярък представител проф. д.и.н. Георги Даскалов, чиито трудове „Българите в Егейска Македония – мит или реалност. Историко-демографско изследване 1900–1990“ (1996) и „Участта на българите в Егейска Македония 1936–1946“ (1999) са добросъвестно и коректно цитирани в оценяваната дисертация. Разширяването на изследователското поле чрез добавяне на Западна Македония към темата на дисертационния труд допринася за неговата оригиналност, тъй

като съдбата на тази област е изследвана в по-голяма степен с оглед на отношенията между съюзниците от Тристранния пакт.

Именно двойният център на работата, фокусирана едновременно върху Егейска и върху Западна Македония, предопределя разделянето ѝ на две части, всяка посветена на съдбата на българите в съответната географска област през изследвания период. Логично е и вътрешното структуриране на двете части, които са разделени на по три глави, разглеждащи съответно борбата на българското население за представителство в органите на местната власт, за възстановяване на училищната мрежа и на българските църковни институции. Структурата на дисертационния труд включва задължителните за научно изследване увод, заключение и списък на използваните извори и библиография, с които общият обем на дисертацията достига 421 страници. Отлично впечатление прави, че главите в първата част на дисертационния труд завършват с обобщение на основните факти и наблюдаваните тенденции. Мисля, че трудът ще спечели, ако такива обобщаващи части се поставят и в главите от втората му част.

В увода на дисертационния труд е обоснован неговият териториален и хронологичен обхват и ясно са дефинирани целите и задачите, които докторантът си поставя. Направеният подробен анализ на историографията по темата показва, че Борислав Дичев е запознат с основната литература, касаеща дисертацията му и може да прецени силните и слабите ѝ страни, анализирайки я спрямо периода, през който е създадена. Бих препоръчала на докторанта да се запознае с монографиите на проф. Бисер Петров, „Дипломатия и диверсия на Балканите: Британската политика към Албания по време и след Втората световна война“ (2020) и „От съпротива към гражданска война. Некомунистическата съпротива в окупираните балкански страни“ (2000), които ще са полезни за цялостния контекст на изследването му и конкретно за частите, касаещи българите в Западна Македония. Сред по-съществените пропуски в библиографията на дисертацията бих открила липсата на изследването на проф. Дилян Николчев „Струмско-Драмска епархия (Беломорски дял, 1941–1942) и Драмска епархия (1943–1944)“ (2020), която както и последната глава от труда на д-р Горан Благоев „Църква и идентичност на Балканите. Българската Екзархия и Вардарска Македония до края на Втората световна война“ (2020), биха обогатили изследването в частта му за българската църковна политика в годините на Втората световна война.

В увода са посочени и основните източници, на които докторантът се опира в работата си. Прави впечатление, че освен характерните за разработването на подобна

тема архивни документи от фондовете на Министерството на външните работи и Министерството на вътрешните работи и народното здраве, в настоящата дисертация са привлечени и документи от фондовете на Министерството на финансите, Министерството на правосъдието, Министерството на образованието, Министерство на търговията, промишлеността и труда, Министерство на железниците, пощите и телеграфите, Дирекция на националната пропаганда, Светия синод на Българската православна църква и др. Освен архивните фондове, съхранявани в Централния държавен архив, докторантът е използвал документи от Държавния военноисторически архив в гр. В. Търново, Научния архив на Българска академия на науките, Националния военноисторически музей, както и публикувани сборници с документи, дневници, спомени, брошури и периодичния печат от епохата. Именно вкарването в научен оборот на богат и неизползван до момента изворов материал, както и неговото комбиниране с данни от историографията е основното достойнство на дисертационния труд.

Най-сериозен недостатък на рецензираната дисертация е фактът, че Борислав Дичев базира труда си изключително на български извори и историография. Макар дисертационният труд да е разработен в докторска програма „История на България – Нова българска история 1878–1944 г.“, обогатяването му с чуждестранни извори и историография би позволило на автора да погледне на проблематиката от различна гледна точка, да избегне някои непрецизни твърдения и да вникне по-задълбочено в темата. Ще се ограничи само с един пример, касаещ преследванията на българско население от гръцките власти след септември 1944 г. Разбираема е болката и възмущението на автора, когато говори, че тогава гърците предприемат „яръстен поход срещу българщината“, започват грабежи, репресии, „необуздани насилия“ и съдебни преследвания срещу българи (с. 90–93). Професионално обаче е докторантът да отчете факта, че в периода 1941–1944 г. България е съюзник на Третия райх и като такъв окупира и претендира гръцки територии, което в голяма степен обяснява гръцката контрареакция. Вярвам, че поставянето на темата в по-широк балкански контекста би допринесло за нейното по-пълно и цялостно разбиране.

Препоръчвам на Борислав Дичев да проявява по-голяма критичност при използване на исторически извори и на данните от историография. Този проблем на дисертационния труд е най-видим в частта с демографията, където данните като правило са противоречиви, а и допълнително се изкривяват в опит да се докажат конкретни политически цели. Например, преобладавайки се на изследванията на проф. Г. Даскалов,

Б. Дичев твърди, че в Солун през 1941 г. има 11 000 българи (с. 34–35), което няма как да е вярно при положение, че през май 1913 г., т.е. в момента на най-голям разцвет на българска общност в града и преди изселванията след Междусъюзническата и Първата световна война, те наброяват 6 263 души.

Във връзка с поясненията на използвания в дисертацията понятиен апарат, направени в автореферата, бих искала да обърна внимание на Б. Дичев, че термините „славянофони“ и „българофони“ („българогласни“ е превод на „българофони“), наред с „местни“, „славяномакедонци“ и т.н. се използват широко сред гръцките дейци още от началото на XX в., след това се употребяват за част от населението в „Новите земи“ на Кралство Гърция и чрез гръцките колаборационисти проникват в терминологията на италианските окупационни власти в Егейска Македония. Отново във връзка с терминологията бих искала да попитам докторанта какво има предвид под андартски чети и различават ли се те от партизанските, както изглежда на с. 89–90, с. 95, с. 97 и др., или андартски и партизански са синоними, както е посочено на с. 176.

Направените дотук бележки целят да подобрят дисертационния труд, предвид вероятността той да бъде издаден като монография. Те не отричат направените от Б. Дичев изводи, които стъпват на разбирането, че възстановяването на националния живот на българите в Егейска и Западна Македония зависи от политиката на държавите окупаторки Германия и Италия, преследващи различни цели на териториите на победените от тях Гърция и Югославия. Според докторанта, германските окупационни власти се стремят да осигурят икономическите интереси на Райха и неговите комуникации с театъра на бойните действия в Северна Африка, поради което балансират между егейските българи и гръцките колаборационистки власти. От своя страна, Италия се стреми да се утвърди като постоянен политически и икономически фактор в югозападната част на Балканите, поради което се стреми да получи подкрепата на албанското и гръцкото население, ограничавайки българските просветни, религиозни, икономически и други инициативи.

На второ място, докторантът показва разбиране, че положението на българите в германската и италианската окупационни зони зависи от динамиката на военнополитическата ситуация в Европа и цялостния ход на Втората световна война. В първите години на Втората световна война, които са благоприятни за силите от Оста, на българското население в германската окупационна зона са направени известни отстъпки – открити са български клуб и българско училище в Солун, създадена е църковна община

в града, на българите са предоставени две църкви, в много български села са назначени кметове българи, разрешена е доставката на българска книжнина, уредено е излъчването на радиопредаване на български език и т.н. През този период италианските окупационни власти не подкрепят българските искания и променят политика си едва през 1943 г. и то само в Костурско, защото се нуждаят от съюзник срещу разрасналото се гръцко съпротивително движение. Тогава те подпомагат създаването на българска милиция, разрешават обучението на български език, допускат българския език при богослужението и заменят гръцките кметове с българи. В периода 1943–1944 г. германските окупационни власти реорганизируют българските милиционерските отряди и ги включват в батальони под германско командване. След излизането на Италия от войната германските власти се стремят да привлекат албанците за съюзници срещу комунистическата съпротива, поради което подчиняват българските органи на местното самоуправление в Западна Македония на централната администрация в Тирана.

Не буди съмнение и третият основен извод на Б. Дичев, че българската държава и нейните институции оказват всеотдайваща помощ за възстановяване на националния живот на българското население в Егейска и Западна Македония през периода 1941–1944 г.

Докторантът има изискваните от Правилника за приложение на ЗРАСРБ три публикации, а именно: Дичев, Б. Дейност на българското военно представителство в Солун по време на Втората световна война 1941-1944 г. *ВИС*. Кн. 1/2023 г., с. 7–16; Дичев, Б. Българското основно училище „Св. Св. Кирил и Методий“ през Втората световна война. *Минало*. Кн. 1/2024, с. 77–88; Дичев, Б. Денационализаторската италианско-албанска политика в Западна Македония през 1941-1943 г. *Минало*. Кн. 2/2025, с. 52–63.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Давам положителна оценка за присъждането на образователната и научна степен „доктор“, в професионално направление 2.2. „История и археология“, докторска програма „История на България – Нова българска история 1878–1944“ за дисертационния труд на Борислав Йорданов Дичев „Българите в Егейска и Западна Македония през Втората световна война“.

гр. София, 15 август 2025 г.

проф. д.н. Юра Константинова